

ΣΙΝΑΝ Ο ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ

Καταγωγή, οικογένεια, ἐθνικότης αὐτοῦ.

Ἐρευνῶν ἐσχάτως τὰ ἐν τῷ ὀθωμανικῷ ἀρχεῖῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔγγραφα, τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Τουρκίας, εἶχον τὸ εὐτύχημα ὅπως ἐντύχω, μεταξύ ἄλλων, καὶ τινι ἐγγράφῳ, ὅπερ μοι ἔδωκε λαβὴν ὅπως μελετήσω τὴν βιογραφίαν τοῦ Σινάν, τοῦ ἐξόχου τούτου ἀρχιτέκτονος τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο, δημοσιευθὲν τῷ 1930 ὑπὸ τοῦ Τούρκου ἱστορικοῦ Α. Ρεφίκ, παρωράθη, εἴτε διότι οὗτος, εἰς τὸ προτασσόμενον τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἔγγραφου σημείωμα, ἀπέφυγε νὰ ἐξάρῃ τὴν σπουδαιότητα αὐτοῦ, εἴτε δι' ἄλλους λόγους.

Τὸ ἐν λόγῳ ἔγγραφον, φέρον χρονολογίαν 7 Ραμαζάν 981 Ἑγ. = 8 Αὐγούστου 1573 α), ἐστάλη, διὰ χειρὸς Μεχμέτ οὐστᾶ τινος, πρὸς τὸν καθὴν τοῦ Ἄκ-Δάγ β), Χουσεὴν Τσαύσην, οὐδένα φέρει ἀριθμὸν καὶ ἔχει οὕτω :

Ἡ εἰκὼν τοῦ Σινάν κατὰ τοὺς Τούρκους ἱστορικούς.

Ἡ Ἐπιτροπὴ τῆς ἐκδόσεως τῆς Ἐπετηρίδος τῆς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν ἔγνω ὅπως κάτωθι τοῦ κειμένου καὶ τῶν σημειώσεων προσθέσει ἰδίως ὑποσημειώσεις φερούσας πρὸς διάκρισιν στοιχεῖα τῆς ἑλληνικῆς ἀλφαβήτου.

Πρὸς ἀποφυγὴν δ' ἐπαναλήψεων, συνέτεμε τὰς ἔν τε τῷ κειμένῳ καὶ ταῖς σημειώσεσιν ὀνομασίας τουρκικῶν συγγραμμάτων ὡς ἀκολούθως:

TM = Τουχφὲτ-οὐλ-μεϊμαρίν.

PM = Ρισαλὲτ-οὐλ-μεϊμαριγέ.

TE = Τεζκερὲτ-οὐλ-ἐμπνιγέ.

TB = Τεζκερὲτ-οὐλ-μπουνιάν.

ENG = Ἑσάσι-Νιζάμι-Γενιτσεριγιάν.

KOM = Κιτάπ-οὐλ-μεϊμαριγέ.

OIT = Ὁσμάνλῆ Ἱμπερατορλογοῦ Τεσκιλατῆ.

KM = Κουγιουδάτι-μουχμιμέ.

α) Ἴδε μετατροπὴν ἐτῶν Ἑγείρας εἰς Χριστιανικὰ ἐν Χ ο υ δ α β ε ρ δ ό γ λ ο υ Θ ε ο δ ό τ ο υ, «Ὁ Ἑβλιᾶ Τσελεμπῆ ἀνά τὰς Ἑλληνικὰς χώρας», Ἑλληνικά, Δ', 1931, σελ. 424.

β) Περὶ Ἄκ-Δάγ (δήμου τῆς ὑποδιοικήσεως Μπογαζλαγιάν τῆς διοικήσεως

«Κέλευσμα πρὸς τὸν Καδῆν τοῦ Ἄκ-Δάγ, Χουσεὴν Τσαούς.

Ἐπειδὴ ὁ ἥδη «μπὰς»¹ τῶν ἀρχιτεκτόνων τῆς αὐτοκρατορίας μου, δι' ἐπιστολῆς αὐτοῦ σταλείσης πρὸς τὴν Ὑψηλὴν μου Αἰθίαν, ἐξαιτεῖται τὴν ἐξαιρέσιν τῶν συγγενῶν αὐτοῦ, Χριστιανῶν, Σαρήογλου Δογανδζή, ἐκ τοῦ χωρίου Καϊδζή-Μπερὶν-γκιόζ γ), Νισάνογλου Ἐλισάβ², ἐκ τοῦ χωρίου Οὐρκιούπ δ), καὶ τῶν κατοίκων τῆς γενετείρας αὐτοῦ Ἀγυρνάς, ἐκ τῆς διὰ προγενεστέρου «φερμανίου» μου διαταχθείσης μεταναστεύσεως τῶν Ἑλλήνων «ραγιάδων» τῆς Καισαρείας εἰς Κύπρον³ διατάσσω ὅπως, ἅμα τῇ λήψει τοῦ παρόντος, καὶ ἐὰν ἔτι ἔχωσιν ἥδη συμπεριληφθῆ εἰς τὸν κατάλογον τῶν εἰς Κύπρον ἀποσταλησομένων ἀπίστων οἱ ἐν λόγῳ Χριστιανοὶ συγγενεῖς τοῦ ρηθέντος, ἐξαιρεθῶσι καὶ ἐφοδιασθῶσι δι' ἀντιγράφου τοῦ ἀνά χεῖρας κελεύσματός μου. Τῇ 7ῃ Ραμαζάν 981».

Βασιζόμενος λοιπὸν ἐπὶ τοῦ διατάγματος τούτου καὶ μελετήσας τὰ περὶ τοῦ Σινάν διάφορα τουρκικὰ καὶ ξένα συγγράμματα κατέληξα εἰς τὰ ἐξῆς περὶ αὐτοῦ βιογραφικὰ συμπεράσματα.

Ἄ Ο Μείμαρ Σινάν⁴ ἐγεννήθη ἐν τῷ παρὰ τὴν Καισάρειαν ἑλληνικῷ

Ἰουσκάτης ἐν τῷ νομῷ Ἀγκύρας) καὶ τῶν περιπετειῶν τῶν ἐν αὐτῷ οἰκούντων «Κ λ ω σ τ ῶ ν» ἢ «Κ ρ υ π τ ο χ ρ ι σ τ ι α ν ῶ ν», ἴδε Σ ε β α σ τ ε ῖ α ς Γ ε ρ β α σ ῖ ο υ (εἶτα κυροῦ Μητροπολίτου Ἀλεξανδρουπόλεως), Οἱ Σταυρωῖται—Ἀπρίλιος 1919). Οὐδόλως δ' ἀπορον ἂν θεωρηθῆ καὶ ὁ Σινάν ὡς καταγόμενος ἐκ τῶν Κλωστῶν τούτων, ἐφόσον τὸ σουλτανικὸν κέλευσμα τὸ ἀφορῶν τὴν οἰκογένειάν του ἀπηυθύνθη πρὸς τὸν ἱεροδικαστὴν ἀκριβῶς τοῦ Ἄκ-Δάγ.

γ) Πρόκειται περὶ τῆς κόμης Μπουρουν-γκιόζ, τοῦ δήμου Καίση (Κασσιανῆς) τῆς ὑποδιοικήσεως Καισαρείας. Παρὰ ταύτην, καὶ ἐν τῇ πρὸς τὴν κόμην τῶν Ἀγίων Ἀναργύρων ὁδῷ, ἔκειτο μέχρι τῆς μεταναστεύσεως, ἐπὶ λόφου, ἀρχαῖος, λαμπρότατος, τρισυπόστατος, σταυροειδῶς ἐκτισμένος, Βυζαντινῆς ἐποχῆς ναός, ὅστις ὑπὸ τῶν περιόκων Ἑλλήνων ἐκαλεῖτο Μονὴ τῶν Ἀγίων τεσσαράκοντα Μαρτύρων, τῶν ἐν Σεβαστείᾳ μαρτυρησάντων, ἔνεκα τοῦ ἐν τῇ αὐτῇ κόμῃ Μπουρουν-γκιόζ ἀγιάσματος τῶν Μαρτύρων τούτων, ἦτο ὁμως πράγματι ναός τῆς Θεοτόκου, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς τότε σφραγισμένης ἐπιγραφῆς «Η ΠΑΝΑΧΡΑΝΤΟΣ ΜΗΤΗΡ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΗΜΩΝ ΕΠΕΣΚΙΑΣΕΝ ΕΝ ΤΟΥΤΩ ΤΩ ΑΓΙΩ ΤΟΠΩ ΚΑΙ ΚΑΤΕΣΚΗΝΩΣΕΝ ΕΝ ΑΥΤΩ».

δ) Οὐρκιούπ, παραφθορὰ τῆς ἑλληνικῆς λέξεως Π ρ ο κ ὀ π ι ο ν. Ἡ ἑλληνικὴ αὕτη κοινόπολις, πρότερον καλουμένη Ὀσίανα, μετονομασθεῖσα δὲ Προκόπιον ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγ. Προκοπίου, ὑπήγετο εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐπαρχίαν Καισαρείας, ἀπέχουσα 12 ὥρας πρὸς Δ. τῆς Καισαρείας. Εἶχε 4 μεγάλας ἐκκλησίας καὶ τὸ ἱερόν λείψανον τοῦ Ὀσίου Ἰωάννου τοῦ Ρώσου, περὶ δὲ πολλὰς ἐκκλησίας λελατομημένας, μοναστήριον ἐξ ἡμυσίας παρακεχωσμένον, κοιμητήρια διάτρητα καλούμενα Κολουμβάρια καὶ οἰκῆματα τραγωδοδικὰ πολυώροφα. Αἱ 616 οἰκογένειαι τοῦ «Προκοπίου» μετέφησαν τανῦν εἰς «Νέον Προκόπιον» τῆς Εὐβοίας, ἔνθα μετέφεραν καὶ τὸ Λείψανον τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Ρώσου.

χωρίῳ Ἄγυρνάς^{5 ε')}. Ἐκ τῶν στίχων τοῦ φίλου του, ποιητοῦ Σαῆ Μουσταφᾶ «Διῆλθεν ἐκ τοῦ ματαίου τούτου κόσμου ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἀρχιτεκτόνων Σινάν. Ζήσας πλέον τῶν 100 ἐτῶν, ἐν τέλει ἀπέθανεν», ὅπου ἡ λέξις «διῆλθε», τουρκιστὶ «γκετσδί», γραφομένη «γκιτσδι» παρέχει κατὰ τὸ ἀραβικὸν ἀριθμητικὸν σύστημα «Ἐμπδξεδ (=ΑΒΓΔ)» στ') τὸ ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ Σινάν, ἐξάγομεν ὅτι οὗτος ἔζησε πλέον τῶν 100 ἐτῶν καὶ ὅτι κατ' ἀκολουθίαν θὰ ἐγεννήθη πρὸ τοῦ 896 Ἐγ.=1491 μ. Χ.⁶.

Ὁ Σινάν κατήγετο ἀπὸ οἰκογένειαν χριστιανικὴν⁷ τῆς Καππαδοκίας, ὁ δὲ πατήρ του, κατὰ τὴν ἰσχύουσαν τότε συνήθειαν τῶν ἐξωμοτῶν, παρουσιάζεται ἄλλοτε μὲν ὡς Ἄπτοῦλ-μεννάν, ἄλλοτε ὡς Ἄπτοῦλ-ραχμάν, ἄλλοτε ὡς Ἄπτοῦλ-ραχίμ, ἄλλοτε ὡς Ἄπτοῦλλάχ, καὶ ἄλλοτε τέλος ὡς Ἄπτοῦλ-κερίμ⁸.

Καίτοι γνωρίζομεν ὅτι ὁ Σινάν ἦτο ἐκ τῶν «δεβσιμέ»⁹, ἦτοι τῶν διὰ τοῦ παιδομαζώματος συλληθέντων ἀνὰ τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μετενεχθέντων ἐπὶ σουλτάνου Σελίμ Α' Γιαβοῦζ (=ὠμοῦ, σκληροῦ) χριστιανοπαίδων, ἀγνοοῦμεν ἐν τούτοις τὴν ἀκριβῆ χρονολογίαν τῆς ἐξομώσεως αὐτοῦ¹⁰, εἰς ποῖον γενιτσαρικὸν σῶμα ἐτέλεσε τὴν «μαθητείαν» του καὶ ἂν πρὶν ἢ ἐγγραφῆ «ἀδξεμί-δγλάν» (=δόκιμος) διετέλεσεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν Τούρκου τινὸς ἢ οὐ¹¹. Ἀγνοοῦντες τὴν χρονολογίαν τῆς ἐξομώσεως αὐτοῦ, δὲν δυνάμεθα νὰ καθορίσωμεν καὶ τὴν διάρκειαν τῆς δοκιμασίας αὐτοῦ ὡς δοκίμου. Γνωστὸν ὅμως τυγχάνει ὅτι τῷ

ε') Ἄγυρνάς, παραφθορὰ τῆς ἑλληνικῆς ὀνομασίας Ἁγιοὶ Ἀνάργυροι ἢ Ἀναργυροὶς ἐκ τοῦ ἀπτόθι ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων, σφζομένου ἀπὸ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς. Τῷ 1857 οἱ Ἕλληνες κάτοικοι ἔκτισαν νέον ναὸν κομψὸν καὶ θολωτόν, τρισπύστατον, τοῦ Ἀγ. Προκοπίου, ἐν ᾧ ἐσφζοντο δύο μεγάλα μανουάλια ἀρχαῖα ραβδωτὰ ἐκ πορφυρίτου. Καίση δ' εἶναι ἡ κόμη Κασσιανή, ἣτις εἶχε ναὸν τῆς Θείας Μεταμορφώσεως, ἐν ᾧ ἐτηροῦντο λείψανα Ἁγίων μετακομισθέντα ἐξ ἀρχαίου ναοῦ λελατομημένου ἐκ μονολίθου καὶ καλουμένου Καγιᾶ-ἀλτῆ (ὑπὸ τὸν βράχον). Ἐν τοῖς κήποις δὲ τῆς Κασσιανῆς ἦτο ναὸς τοῦ Ἀγ. Γεωργίου μετὰ πολλῶν σπηλαίων καλουμένων Ἀσκηταρίων καὶ μέγα Μοναστήριον κατεστραμμένον, καλούμενον Βιράν-Μοναστήρ, ἦτοι ἡρειπωμένον μοναστήριον.

στ') Οἱ Ἀραβες μιμηθέντες τὴν δι' ἑλληνικῶν στοιχείων τῆς ἀλφαβήτου ἀριθμησιν (Α=1, Β=2 κλπ.), ἐφήρμοσαν ταύτην καὶ εἰς τὰ γράμματα τῆς ἀραβικῆς ἀλφαβήτου, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀρχαίαν Συριακὴν τάξιν, κατέσαντες τὸ σύστημα Ἐμπδξεδ (=ΑΒΓΔ), ἐκ τῶν πρώτων τεσσάρων στοιχείων. Οὕτως Ἐλίφ=1, Μπέ=2, Δξιμ=3, Δάλ=4, χΕ=5, Βάβ=6, Ζέ=7, Χά=8, Τή=9, Ιέ=10, Κιάφ=20, Λιάμ=30, Μίμ=40, Νούν=50, Σιν=60, ἄιν=70, Φέ=80, Σάδ=90, Κάφ=100, Ρέ=200, Σοίν=300, Τέ=400, Θε=500, Χή=600, Ζάλ=700, Δάδ=800, Ζή=900, Γάιν=1000. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀριθμητικῆς ταύτης ἀξίας τῶν γραμμάτων συνέτασσον οἱ λόγιοι ὀθωμανοὶ τὰ χρονογράμματα (ταρίχ), ἦτοι τὰ εἰς ἔμμετρον ἢ πεζὸν ἐπιγράμματα, ἐν οἷς λέξεώς τινος τὰ γράμματα μετρούμενα κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν αὐτῶν ἀξίαν, ἐχορῆγουν τὴν χρονολογίαν σημαντικοῦ τινος γεγονότος.

922 Ἐγ. συμμετείχεν ὡς βοηθὸς ἐργάτης οἰκοδομικῶν ἔργων εἰς τὴν ἔκστρατείαν τῆς Αἰγύπτου¹³. Βραδύτερον, ὡς γενίτσαρος πλέον, συμμετέσχεν εἰς τὴν ἔκστρατείαν τοῦ Βελιγραδίου (927 Ἐγ.=1521 μ.Χ.) ζ') καὶ τῆς Ρόδου (928 Ἐγ.=1522 μ.Χ.), εἰς ἀνταμιοβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν αὐτοῦ προαχθεὶς εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ἀτλή σεκμπάν¹³, ὡς τοιοῦτος δὲ συμμετέσχεν εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις τῆς Μοχάτσης ἐν Οὐγγαρίᾳ η'). Ἐπειδὴ τῆ ἐπανόδῳ αὐτοῦ ἐτιμήθη διὰ τοῦ τίτλου «γιαγιᾶ-μπασῆ» τῶν «ἀδξεμι-ὄγλάν» (=ἀρχηγοῦ τοῦ πεζικοῦ τῶν δοκίμων)¹⁴, εἶτα δέ, λόγῳ τῆς δραστηριότητος καὶ ἱκανότητος αὐτοῦ, προήχθη εἰς «καποῦ-γιαγιᾶ-μπασησῆ» (=ἀρχηγὸν τοῦ πεζικοῦ τῆς Ἀδλῆς)¹⁵, βραδύτερον δὲ καὶ εἰς «ζεμιπερεκισῆ-μπασῆ»¹⁶. Τῷ 938 Ἐγ. συμμετέσχεν εἰς τὴν κατὰ τῆς Γερμανίας ἔκστρατείαν καὶ τῷ 940 Ἐγ. εἰς τὴν κατὰ τῆς Περσίας¹⁷.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς τελευταίας ταύτης ἔκστρατείας, τὰ Τουρκικὰ στρατεῖματα κατεσκίησαν παρὰ τὴν ὄχθιν τῆς λίμνης τοῦ Βάν θ'), ἔχοντα ἀπέναντι αὐτῶν τοὺς Πέρσας. Ὁ βεζύρης Λουτφῆ πασσᾶς, ἐπιθυμῶν νὰ λάβῃ πληροφορίας περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ ἐχθροῦ, ἐχρειάζετο πλοῖα διὰ τὴν διαπεραιώσιν τῶν κατασκοπῶν εἰς τὴν ἀπέναντι ὄχθιν. Τὴν ναυπήγησιν τῶν ἀνέθηκεν εἰς τὸν Σινάν, ὅστις ἐντὸς σμικροῦ χρόνου ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν συναδέλφων του, κατεσκεύασε τρεῖς μεγάλας γαλέρας, φροντίζων καὶ διὰ τὴν ἐξάρτυσιν καὶ τὸν ὀπλισμὸν αὐτῶν. Διαπεραιωθεὶς δ' ὁ ἴδιος εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, ἐπληροφόρησε τὸν βεζύρην περὶ τῶν κινήσεων τοῦ ἐχθροῦ. Εἰς ἀνταμιοβὴν τῆς ἐπιτυχίας του ταύτης, ἐτιμήθη μεγάλως καὶ προήχθη εἰς *χασεκῆν*¹⁸. Εἶτα ἔλαβε μέρος καὶ εἰς ἄλλας ἔκστρατείας, οἰκοδομῶν γεφύρας, πύργους καὶ ὄχυρωματικὰ ἔργα, ἀπολαύων ἐκάστοτε νέων τιμῶν καὶ ἀποκτῶν νέα ἀξιώματα.

Κατὰ τὸ 940 Ἐγ., ἀποθανόντος τοῦ μεϊμάρ-μπασῆ¹⁹ τῆς αὐλῆς Ἀδξεμ-Ἀλῆ ἢ Ἀδξεμ-Ἰησᾶ²⁰, ὀλίγον δὲ μετέπειτα, τῷ 942 Ἐγ.=1549 μ.Χ., καὶ τοῦ βεζύρου Ἀγιάς πασσᾶ ι'), ἀνετέθη εἰς τὸν Σινάν ἡ ἀνέγεργς τοῦ μασωλείου τοῦ τελευταίου τούτου. Ὡς ἐκ τῆς μεγάλης ἐπιτυχίας αὐτοῦ,

ζ') Τότε κατὰ πρῶτον ἠλώθη τὸ τέως ἀπόρθητον Βελιγράδιον, περὶ τῆς πολιορκίας τοῦ ὁποίου τῷ 1456 ἴδε Ἐπ. Ἐτ. Βυζ. Σπ. Δ', 1927, σελ. 267.

η') Ἡ ἱστορία μετὰ φρίκης μνημονοῦει τῆς ἐν Μοχάττῃ τῆς Οὐγγαρίας γενομένης τότε, τῷ 1526, ἀποτροπαίου καὶ παρασπόνδου σφαγῆς τῶν Οὐγγῶν αἰχμαλώτων, ἐν οἷς καὶ ἐπὶ ἐπισκόπων. Ὁ ὅλος ἀριθμὸς τῶν οὕτω τότε ἐξοντωθέντων Οὐγγῶν ἀνῆλθεν εἰς 200.000 (Χάμμερ Γ', 398—400).

θ') Τῆς Θωσπίτιδος λίμνης, κατὰ Κλαύδιον Πτολεμαίων. Παρ' αὐτὴν ἔκειτο ἡ πόλις Ἀρτέμιτα, κτίσμα Σεμιράμιδος, πατρὸς Ἀπολλοδώρου τοῦ ρήτορος καὶ διδασκάλου τῆς ρητορικῆς.

ι') Ἀρνησιθρήσκου Ἀλβανοῦ, οὗτινος οἱ 3 κληρικοὶ ἀδελφοὶ καὶ ἡ Χριστιανὴ μήτηρ ἔζων ἐν Αἰλῶνι κατὰ τὸ διάστημα τῆς βεζυρίας του.

ὁ νέος πρωθυπουργὸς Λουτφῆ πασσᾶς προέτεινεν αὐτὸν διὰ τὴν θέσιν τοῦ ἀποθανόντος αὐλικοῦ ἀρχιτέκτονος. Ὁ Γενιτσάρ-ἀγάς, καλέσας τότε τὸν Σινάν, τῷ ἐγνωστοποίησε τὴν προαγωγὴν αὐτοῦ, ἐρωτῶν ἂν ἀπεδέχεται ταύτην. Ἴσως ἐδίστασεν ὁ Σινάν ὅπως ἐγκαταλίπη τὸ «ὀδζάκιόν» του, ἀλλὰ προαισθανόμενος τὴν δόξαν, ἣτις τῷ ἐπεφυλάσσετο, ἐδέχθη ²¹. Ἐκτοτε δ' ἤρχισεν ἡ περίοδος τῶν μεγαλοεργημάτων αὐτοῦ.

Τὸ τελευταῖον γνωστὸν κέλευσμα πρὸς τὸν Σινάν φέρει χρονολογίαν 26 Σεφὲρ 996 Ἑγ.=10 Φεβρουαρίου 1588) ²², μέχρι δὲ τοῦδε οὐδὲν ἕτερον μεταγενέστερον ἔγγραφον, ἀπευθυνόμενον πρὸς αὐτόν, ἀνευρέθη.

Κατὰ τὸν ποιητὴν Σαῖ Τσελεμπῆ ὁ Σινάν ἀπέθανε τῷ 996 Ἑγ. ὑπερεκατοντούτης. Εἰς τὴν ἐπιτύμβιον ὅμως ἐπιγραφὴν του ²³ οἱ ἀναγραφόμενοι στίχοι δίδουσι τὸ ἔτος 986 Ἑγ., ἐπ' αὐτῆς δὲ βασιζόμενος καὶ ὁ ἐκδότης τοῦ ΤΒ ²⁴ σημειοῖ χρονολογίαν θανάτου τοῦ Σινάν τὴν 12 Δζεμαζι-οὐλ-ἔββὲλ 986 Ἑγ.=9 Ἀπριλίου 1578. Ἡ ἀνεξακριβωτος αὕτη ἐκδοχὴ ἐγένετο καὶ ἐπισήμως δεκτὴ ὡς χρονολογία τοῦ θανάτου τοῦ Σινάν.

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

1 Μπὰς=κεφαλή, ἀρχή, ἀρχι-, ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ σημαίνει «πρωτομαίστωρ». Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι τότε ἐπὶ Σελίμ Α΄, «πρῶτος» ἀρχιτέκτων τῆς αὐτῆς ἦτο ὁ Σινάν.

2 Πρόκειται πιθανώτατα περὶ τινος Ἑλισάβετ, συγγενοῦς τοῦ Σινάν, ἧς τὸ ὄνομα κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν παρὰ τούρκους συνήθειαν παρεμορφώθη εἰς Ἑλισάβ. Ἀλλὰ καὶ ὡς ὑποκοριστικὸν (Ἑλισάβ, Ἑλισάβη) συνειθίζετο οὕτω παρὰ τοῖς τουρκοφώνοις Ἑλλῆσι τῆς Καισαρείας.

3 Ὡς γνωστὸν ἡ Κύπρος κατελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων τῇ 9ῃ Σεπτεμβρίου 1570. Βραδύτερον ὁ σουλτάνος διέταξε τὴν βίαιαν ἀνάσπασιν Ἑλλήνων ὀρθοδόξων τῆς Ἀνατολῆς εἰς Κύπρον, ὅπερ καὶ ἐγένετο.

4 Εἰς τὸ ἄνευ ἡμερομηνίας «ἀφιερωτήριόν» του, εἰς τὰ μητρῶα τῶν πολεμιστῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, εἰς μεταγενέστερα «ἀφιερωτήρια», εἰς τὰ μητρῶα τοῦ κτηματολογίου, εἰς τὰ ἐν τῷ ὀθωμανικῷ ἀρχεῖῳ ἔγγραφα καὶ κελεύσματα καὶ εἰς τὰ ἔργα ΤΒ, ΤΜ, ΡΜ, ΚΟΜ, εἰς τὸ «Σεφαναμέ», τὴν ἰδιωτικὴν του σφραγίδα, τὰς ἱστορίας τῶν Σελανικὶ καὶ Σολακζαδέ, τὰ συγγράμματα «Ἐβζάχ-οὐλ-μεσαλικ» καὶ «Ἐνισέλ-μουσαμρίν», εἰς τὸ Ὀδοιπορικὸν τοῦ Ἐβλιᾶ-Τσελεμπῆ ια'), καὶ εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τοῦ τεμένους Σελιμιέ τῆς Ἀδριανουπόλεως, ὁ ἀρχιτέκτων ἀναφέρεται ἀπλῶς ὡς Σινάν. Εἰς τὸν ἔμμετρον ὅμως πρόλογον τῶν ἀντιγράφων τοῦ ΤΕ, τῶν βιβλιοθηκῶν Ἐσατ-ἐφέντη καὶ τοῦ Γιλδιζ καὶ τῆς συλλογῆς τοῦ Σ. Νουσχέτ, ἀπαντᾷ ὁ στίχος «ὁ δοῦλός σου Ἰουσούφ υἱὸς τοῦ Ἀπτουλάχ, ἀρχιτέκτων», ἐξ οὗ καταφαίνεται ὅτι ὁ Σινάν ἐλέγετο Ἰουσούφ (=Ἰωσήφ) ιβ').

Ὁ ἔκ τοῦ δημοσιευομένου ἐγγράφου καὶ ἐκ τῆς φράσεως «καὶ τῶν κατοίκων τῆς γενετείρας του Ἀγυρνὰς (=Ἀγίων Ἀναργύρων)» τεκμαιρόμεθα σαφῶς ὅτι ὁ Σινάν ἐγεννήθη αὐτόθι καὶ μέχρι τῆς ἐξομώσεώς του ἔζησεν ἐκεῖ. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ Σιδζίλι-Ὄσμανί, Σουρεγιᾶ, θέλει τὸν Σινάν ὡς καταγόμενον ἐξ Ἀλβανίας ιγ'), ὁ δὲ Ριφὰτ ἐφ. ἐν τῷ Λεξικῷ του Ἱστορίας καὶ Γεωγραφίας, τὸν ἀναφέρει ὡς γεννηθέντα ἐν Αὐστρίᾳ. Ἐν τῷ προλόγῳ τῆς α' ἐκδόσεως τοῦ ΤΒ λέγεται ὅτι ἐγεννήθη εἰς τὴν

ια') Περὶ τοῦ παραδοξογράφου καὶ τερατολόγου Ἐβλιᾶ Τσελεμπῆ, ἴδε *Message* 21 Δεκεμβρίου 1931.

ιβ') Πόρισμα πρῶτον, ὅτι τὸ βαπτιστικὸν χριστιανικὸν ὄνομα τοῦ Σινάν ἦτο Ἰωσήφ.

ιγ') Καὶ ὁ αἰδίδιμος Μυστακίδης, ἐν τῷ ἔργῳ του «Ἐπὶ τῇ ἀλώσει κτλ.» γράφει πλείστα περὶ Σινάν, σελ. 92, τὸν δέχεται ἐπίσης ὡς ἐξ Ἀλβανίας προελθόντα.

Καισάρειαν. Καὶ τὸ ΚΜ δίδει τὴν πληροφορίαν ὅτι ὁ Σινάν ἦτο ἐκ τῶν χριστιανοπιδῶν τοῦ παιδομαζώματος τῆς Καισαρείας κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ σουλτάνου Σελίμ. Συναντήσας ὁ συγγραφεὺς τὴν λέξιν Καισάρεια εἰς ἀρκετὰ τοῦ προλόγου σημεῖα θὰ ἐφαντάσθη ὅτι ἐκ τῆς πόλεως Καισαρείας ἔλκει τὸ γένος ὁ Σινάν ιδ'). Πάντες δ' οἱ περὶ Σινάν γράψαντες ἐπαναλαμβάνουσι τὴν αὐτὴν πληροφορίαν, καὶ αὐτὸς ὁ Babinger ἐν τῇ Encyclopédie de l'Islam. Ἄλλη τέλος ἐκδοχὴ παρουσιάζει τὸν Σινάν ὡς γεννηθέντα ἐν Ἀζηρλαβήκ ιε'), χωρὶς τῆς Καισαρείας, ἴσως δὲ ἐπὶ τῆς διαδόσεως ταύτης βασιζόμενοι καὶ οἱ νῦν κάτοικοι τοῦ χωρίου τούτου τὸ μετωνόμασαν εἰς Μειμάρ Σινάν. Ἄλλὰ τό τε δημοσιευόμενον ἔγγραφον καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἄ. Ρεφίκ δημοσιευθέντα ἀποκαθιστῶσι τὴν ἀλήθειαν περὶ τῆς ἰδιαίτης πατρίδος τοῦ Σινάν καὶ θέτουσι τέρμα εἰς τὰς ποικίλας εἰκασίας.

Ὁ Ποικίλοι καὶ ἀντιφάσκουσαι ὑπάρχουσιν ὑποθέσεις περὶ τοῦ ἔτους τῆς γεννήσεως τοῦ Σινάν. Ἐν τῷ προλόγῳ τῆς α' ἐκδόσεως τοῦ ΤΒ οὐ μόνον ἀναγράφεται τὸ ἔτος τῆς γεννήσεως αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀκριβὴς αὐτῆς ἡμερομηνία, 9 Ρεδζέπ 895 Ἑγ.= 1490 μ. Χ.

Ὁδδεμία ἀμφιβολία ὅτι ἡ μνεῖα αὕτη πηγάζει ἐκ τοῦ ΚΜ, ὅπερ ἀναφέρει ὁ συγγραφεὺς τοῦ προλόγου, οὐδεὶς ὅμως ἐκ τῶν μελετητῶν τῆς ὀθωμανικῆς ἱστορίας ἔχει συναντήσει μέχρι τοῦδε, αὐτὸς δ' οὗτος ὁ τίτλος του γεννᾷ ἀμφιβολίας περὶ τῆς ὑπάρξεώς του. Φαίνεται ὅτι ὁ προλογίζων τὸ ΤΒ, καθορίζων ἐκτὸς τῆς χρονολογίας καὶ τὴν ἡμερομηνίαν τῆς γεννήσεως καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Σινάν, ἀδιαφορῶν δὲ διὰ τὰς ἀπελπιστικῶς ἀντιφασκούσας πληροφορίας ἃς παρέχει, ἐπεδίωκεν ὅπως καταστῆ οὕτω μᾶλλον πιστευτὸς εἰς τὸν ἀναγνώστην.

Ὁ Ἄ. Ρεφίκ βασιζόμενος προφανῶς εἰς τὸν πρόλογον τοῦτον, ἀναγράφει τὸ αὐτὸ ἔτος 895 Ἑγ. ὡς ἔτος γεννήσεως τοῦ Σινάν. Ἄλλ' ὁ στίχος τοῦ Σαῖ Τσελεμπῆ, καίτοι λέγει ὅτι ὁ Σινάν ἔζησε πλέον τῶν 100 ἐτῶν, δὲν ὑποβοηθεῖ τὸν καθορισμὸν, ἂν ἐγεννήθη τῷ 894 ἢ τῷ 895 Ἑγ. ἢ καὶ προγενεστέρως.

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ ΚΟΜ, Δζαφέρ Τσελεμπῆ, λέγει ἐπίσης ὅτι ὁ Σινάν ἔζησε πλέον τῶν 100 ἐτῶν, γράφων ὁμοίως 20 ἢ καὶ 25 ἔτη μετὰ τὸν

ιδ') Εἶναι φυσικώτατον νὰ θεωρητῆι ὁ Σινάν ἡ καισαρεύς, ἐφ' ὅσον καιήγετο ἐκ χωρίου τῆς Καισαρείας, τῶν Ἀγίων Ἀναργύρων

ιε') Ἀζηρλαβήκ, κώμη παλαιὰ τραγλοδυτικὴ παρὰ τὴν ἑλληνικὴν κώμην Ταυλοσόν. Εἶχε ναὸν ἐσκαμμένον ἐν κρύπτῃ, τοῦ Ἰω. Χρυσοστόμου, ἔτερον τοῦ Ἀγ. Βασιλείου, τρίτον τοῦ Ἀγ. Μηνᾶ καὶ τέταρτον τῆς Ἀγ. Αἰκατερίνης, ἐν ᾧ λουῖμα θεραπεῖον τοὺς πυρέσσοντας. Αὐτόθι ἐσώζετο ἡ ἐπιγραφή «Ζηνόβιος Ζηνοβία θυγα ρὶ μνήμα τόδ' ἔθηκε».

θάνατον τοῦ Σινάν, καὶ παραδεχόμενος ὅτι οὗτος ἐπῆλθε τῷ 996 Ἔγ., ὑπέπεσεν εἰς πλῆθος σφαλμάτων καὶ ἀνακριβειῶν.

Τὸ ἡμικατεστραμμένον ὡσαύτως ἐξώφυλλον τοῦ παρὰ τῷ Σ. Νουσχέτ χειρογράφου ΤΒ δίδει τὸ ἔτος 997 Ἔγ. ὡς ἔτος θανάτου τοῦ Σινάν, ἀλλ' ὁ στίχος τοῦ Σαῆ Τσελεμπῆ βεβαιοῖ ἀδιστακτικῶς ὅτι πρέπει νὰ ὀρίσωμεν τὸν θάνατόν του τῷ 996 Ἔγ. Τὴν ἀλήθειαν τοῦ ἐγγράφου τούτου ἐνισχύουν ὁ τε πρόλογος τοῦ ΤΒ (12 Λξεμαζι-οὐλ-ἔββέλ 996 Ἔγ.), καὶ τὸ τελευταῖον γνωστὸν πρὸς τὸν Σινάν ἀπευθυνόμενον ἐπίσημον ἐγγράφον (ἴδ. σελ. 447). Ἄλλ' ἐκ τῶν γνωστῶν μέχρι τοῦδε ἐγγράφων, οὐδὲν περιέχει πληροφορίαν τινὰ περὶ τῆς γεννήσεώς του, δὲν ὑπάρχει δ' ἀμφιβολία ὅτι αὕτη θὰ ἦτο κατεχωρισμένη καὶ εἰς τὰ μητρώα τῆς ἐκκλησίας ὅπου ἐβαπτίσθη καὶ εἰς τὰ τῶν συλλεχθέντων χριστιανοπαίδων τῆς ἐποχῆς τοῦ Σελίμ Α'. Ἐφόσον ὁμως στερούμεθα τῶν στοιχείων τούτων, θὰ ἦτο παράλογον νὰ θελήσωμεν νὰ καθορίσωμεν ἀκριβῶς τὸ ἔτος τῆς γεννήσεως τοῦ Σινάν.

7 Καίτοι τὰ ποικίλα περὶ Σινάν συγγράμματα δίδουν ἀρετὰ στοιχεῖα ἐμφαίνοντα ὅτι οὗτος κατήγετο ἐκ χριστιανικῆς οἰκογενείας τῆς Καππαδοκίας, οἱ Τοῦρκοι ἱστορικοὶ μέχρι τοῦδε οὐ μόνον ἰσχυρίζοντο τὴν τουρκικότητά του, ἀλλὰ καὶ ἡμφεσβήτουν τὸ ἔγκυρον τῶν συγγραμμάτων τούτων καὶ τῶν ἄλλων γνωστῶν στοιχείων. Μῦθοι πολλοὶ ἐπλάττοντο διὰ τὴν προσωπικότητα τοῦ Σινάν, καὶ ἐχθροὶ τῆς τουρκικῆς ἱστορίας ἐχαρακτηρίζοντο οἱ τολμῶντες νὰ ἀμφισβητήσουν τὴν τουρκικὴν καταγωγὴν του. Ὁ τέως διευθυντῆς τοῦ γραφείου Τύπου Ἀγκύρας Σ. Ἐρτέμ, εἰς χρονογράφημά του δημοσιευθὲν εἰς τὴν Βακῆτ τῆς 20 Ἀπριλίου 1932 κατεφέρετο ἐναντίον Ἑλληνος δημοσιογράφου τῶν Ἀθηνῶν (ιστ') γράψαντος περὶ τῆς ἑλληνικότητος τοῦ Σινάν, καὶ εἰς ἀπάντησιν ἀνέφερον ὅτι οὗτος ὑπῆρξεν υἱὸς τοῦ γραμματέως τῆς ὑπηρεσίας τῶν συλλεγομένων χριστιανοπαίδων, Ἀπουλ-μενάν. Ἄλλος ἱστορικός, ὁ Ἰσμ. Κόνιαλη, εἰς ἄρθρον του τῆς «Τὰν» (13. 7. 1937) δημοσιεύων ἀντίγραφον πράξεως ἀγοροπωλησίας μεταξὺ Σινάν καὶ συγγενῶν του, ἰσχυρίζεται ὅτι οὗτος ἐγεννήθη μωαμεθανός, καὶ ἡ οἰκογένειά του ἦτο μία τῶν φανατικῶν μωαμεθανικῶν οἰκογενειῶν τῆς Καισαρείας. Περιττόν, φυσικὰ, νὰ τονισθῆ ὅτι οὐδεμία τῶν ἐκδοχῶν τούτων στηρίζεται ἐπὶ σοβαρῶν στοιχείων, οὐδὲ ὁλως ἀλλοιοῦσα τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν. Αὕτη δ' εἶναι ὅτι ὁ

ιστ') Ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος Ἑλλῆν δημοσιογράφος εἶναι ὁ κ. Ν. Μοσχόπουλος, τέως Διευθυντῆς τοῦ Γραφείου Τύπου τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν, βαθὺς γνώστης, τῶν τουρκικῶν, ὀθωμανικῶν καὶ μωαμεθανικῶν πραγμάτων, συγγραφεὺς δέ, σὺν ἄλλοις, καὶ τοῦ περιεπέστου συγγράμματος «Ἡ Τουρκία» (ἴδε Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλοπαίδειαν).

Σινάν ὑπῆρξε Χριστιανός. Τὸ ΤΕ δίδει σχετικῶς τὰς ἐξῆς πληροφορίας. «Ὁ πρῶτος τῶν ἀρχιτεκτόνων, Σινάν, υἱὸς τοῦ Ἀπτούλ-μενάν, ὑπῆρξε «δεβσιριμέ» (=συλληχθεῖς χριστιανόπαις) τῆς ἐποχῆς τοῦ σουλτάνου Σελίμ, υἱοῦ τοῦ Βαγεζίτ». Ἀντιθέτως τὸ ΤΜ λέγει ὅτι ὁ Σινάν ἦτο υἱὸς Ἀπτούλλάχ, ἐνῶ ἐν τῷ προλόγῳ ἡμιτελοῦς συγγράμματος ἀνωνόμου συγγραφῆς, εὐρισκομένου παρ' ἡμῖν, ἀναφέρεται ὅτι ὁ Σινάν ἦτο πράγματι «δεβσιριμέ», ὁ δὲ πατὴρ του ἐλέγετο Ἀπτούλ-χακίρ. Ἄλλο πάλιν ἀνωνόμου σύγγραμμα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος εὐρεθὲν πρὸ ἐτῶν ὑπὸ τοῦ Ρ. Ὁσμάν λέγει ὅτι ὁ Σινάν ἦτο υἱὸς τοῦ χριστιανοῦ γραμματέως τῆς Πύλης, τοῦ συνοδεύοντος εἰς Κωνσταντινούπολιν τοὺς συλληχθέντας χριστιανόπαιδας.

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἐν λόγῳ ἔργου ἀποφεύγει νὰ σημειώσῃ τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς τοῦ Σινάν, χειρόγραφος ὅμως σημειώσις Μεβλεβῆ τινος, ὀνόματι Ἀλῆ, εἰς τὴν γ' σελίδα τοῦ αὐτοῦ συγγράμματος, πληροφοροεῖ ὅτι ὁ πάππος τοῦ Σινάν ἐλέγετο Δογάν Ἰουσοῦφ (Ἰωσήφ Δοάνογλους) ιζ').

Εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ Σινάν προήρχετο ἐκ τοῦ παιδομαζώματος, κατὰ τὰς διατάξεις δὲ περὶ συλλεγομένων χριστιανοπαίδων, ἔδει νὰ εἶναι οὗτοι γόνιοι καλῶν καὶ εὐπόρων οἰκογενειῶν. Τὸ ΕΝΓ μᾶς διαφωτίζει ἐπαρκῶς περὶ τούτου, λέγον «καὶ ἐὰν θὰ παρουσιασθῇ ἀνάγκη νὰ συλλέξωσι τέκνα ἀπίστων, νὰ λαμβάνωσι τέκνα προκρίτων καὶ τέκνα ἱερέων μεταξὺ τῶν «κιαφρίδων» (=ἀπίστων). Τὴν αὐτὴν πληροφορίαν ἀπαντῶμεν καὶ παρὰ τῷ ΟΙΤ «διὰ τὰ ὀδζάκια τῶν δοκίμων προσελαμβάνοντο τέκνα προκρίτων Χριστιανῶν καὶ ἱερέων». Ἐκ τούτων συνάγομεν ὅτι ὁ Σινάν ὀπωρδῆποτε ἦτο Χριστιανός, φαίνεται δ' ὅτι μετὰ τὴν ἐξόμωσίν του τινὲς τῶν συγγενῶν του ἐξηκολούθουν ὄντες Χριστιανοί, γεγονός ὅπερ ἐπιβεβαιοῖ καὶ ἡ κάτωθι ἀναγραφή ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 7 κώδικι τοῦ ἱεροδικείου Κωνσταντινουπόλεως «καὶ προσκαλέσας ὁ Σινάν ἐκ Καισαρείας τὰς μεταγενεστέρως ἐξιλαμισθείσας θυγατέρας τοῦ ἀδελφοῦ του, Ραζιὲ καὶ Κεριμὲ καὶ τὸν ἐνταῦθα ἐξομώσαντα καὶ διορισθέντα «σεκιμπάν» (=χωροφύλακα) ἀδελφόν του Σουλεϊμάν».

Τὸ ἴδιον τοῦτο γεγονός ἐπιβεβαιοῖ καὶ τὸ δημοσιευόμενον ἔγγραφον, ὅπερ οὐδένα πλεόν ἐπιτρέπει ἐνδοιασμόν περὶ τῆς Χριστιανικῆς καταγωγῆς τοῦ Σινάν. Δὲν δυνάμεθα ὅμως ἐξ αὐτοῦ νὰ καθορίσωμεν ἂν ἦτο Ἑλλήν ἢ Ἀρμένιος ἢ καὶ Τοῦρκος Χριστιανός, ἐξ ἐκείνων οἵτινες ἔφερον βαπτιστικὰ ὀνόματα οἷα Ἀρσλάν, Καπλάν, κλπ., ἐνῶ τὰ τῶν μωαμεθανῶν Τοῦρκων ἦσαν Χασάν, Χουσεϊν, Μεχμέτ, Ἀλῆ, Βελῆ κλπ.

ιζ') Πόρισμα δεύτερον, ὅτι τὸ οἰκογενειακὸν ἐπώνυμον τοῦ Σινάν ἦτο Δοάνογλους (Δοανίδης).

Ὡς τοιοῦτοι Τούρκοι Χριστιανοὶ θεωροῦνται οἱ ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ ἀκτῇ τοῦ Εὐξείνου Πόντου οἰκοῦντες τουρκόφωνοι ὀρθόδοξοι Γαγαοῦζοι ιη'), ὡς τοιοῦτον δὲ Τούρκον Χριστιανὸν Τούρκοί τινες ἱστορικοὶ ἠθέλησαν νὰ παραστήσουν καὶ τὸν Σινάν. Οὐδὲν ὅμως ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν στοιχείων πείθει περὶ τούτου. Ἀλλὰ καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν μετ' ἀσφαλείας ἂν ὑπῆρξεν Ἑλλην ἢ Ἀρμένιος ιθ'). Τὸ μόνον γνωστὸν καὶ ἐπιβεβαιούμενον ὑπὸ τοῦ ἐν λόγῳ ἐγγράφου εἶναι ὅτι κατήγετο ἀπὸ Χριστιανικὴν οἰκογένειαν. Τὴν ἀλήθειαν δὲ ταύτην ἠσπίασθησαν καὶ νεώτεροι Τούρκοι ἱστορικοὶ καθὼς καὶ ὁ Σύνδεσμος Μελέτης Τουρκικῆς Ἱστορίας διὰ τοῦ γραμματέως του Οὐλ. Ἰγδεμιό (περιοδ. «Γιουδζέλ» ΣΤ', 91-93).

8 Καὶ τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς τοῦ Σινάν ποικίλλει εἰς τὰς περὶ αὐτοῦ πηγάς. Ποῦ μὲν λέγεται Ἀπτουλλάχ, ποῦ Ἀπτοὺλ-μενάν, ἀλλαχοῦ Ἀπτοὺλ-κερίμ ἢ Ἀπτοὺλ-ραχμάν ἢ Ἀπτοὺλ-ραχίμ. Ἀλλ' ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ ἐντύπου ΤΕ ὁ πατὴρ τοῦ Σινάν καλεῖται *Χρηστος*, ὅπερ καὶ τὸ πιθανώτερον κ').

Ἐκ τῶν ἔργων τῶν πραγματευομένων τὸν τρόπον συλλογῆς τῶν χριστιανοπαίδων, πληροφοροῦμεθα ὅτι ἐκρατοῦντο μητρῶα αὐτῶν, εἰς ἃ ἀνεγράφετο τὸ ὄνομα τῶν ἰδίων, τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς αὐτῶν, τὰ χαρακτηριστικὰ καὶ τὸ μοιασματικὸν ὄνομα, ὅπερ ἐλάμβανον μετὰ τὴν ἐξόμοσιν. Οὐδὲν ἐκ τῶν μητρῶων τούτων κατέχοντες, ἀδυνατοῦμεν ἵνα

ιη') Ἡ προσπάθεια τῶν Τούρκων ἐθνολογούντων, ὅπως παραστήσουν τοὺς τουρκόφωνους Ἑλληνας ὀρθόδοξους ὡς Τούρκους τὴν ἐθνικότητα, εἶναι ἀστειροκτος. Ἴδε Ἀ β ρ α ν ι τ ἄ κ η ν ἐν Messenger τῆς 25 Φεβρουαρίου 1934, Χ ο υ δ α β ε ρ δ ὄ γ λ ο υ ν ἐν Ἑπ. Ἐτ. Βυζ. Σπ. Ζ', 1930, Μ ἄ ν ω φ, ἐν Ἑπ. Ἐτ. Βυζ. Σπ. Γ', 1933, Ο κ. Λ ἰ σ σ ο f ἐν Messenger τῆς 17 Αὐγούστου 1935, Μ ο σ χ ὀ π ο υ λ ο ν ἐν Messenger τῆς 16 Φεβρουαρίου 1936, Θ ε ὀ δ ο τ ο ν ἐν «Μούσαις Ζακύνθου 16 Αὐγούστου καὶ 30 Σεπτεμβρίου 1935. Οἱ Ἑλληνες τουρκόφωνοι τῆς Ἀνατολῆς ἔφερον ἐνίοτε σὺν τοῖς τουρκικοῖς ἐπωνύμοις καὶ τουρκικοῦ τύπου βαπτιστικὰ χριστιανικὰ ὀνόματα (Ἀρσλάν=Λέων, Μουράτ=Εὐδόκιμος), ἀλλ' οὐδέποτε μουσουλμανικὰ ἢ μουσουλμανικοῦ τύπου χριστιανικά, οἷα Ἡβραΐμ, Ἰακούμπ, Δαούτ, Μουσα, Ἰουνούς, Ἰουσοφ, Ἰαζιά, χρῶμενοι ἀσθηρῶς τοῖς χριστιανικοῖς τοιοῦτοις Ἀβραάμ, Ἰακώβ, Δαυίδ, Μωϋσῆς, Ἰωάνης, Ἰωσήφ, Ἰωάννης κλπ.

ιθ') Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Σινάν δὲν εἶχον εἰσέτι ἀποικισθῆ Ἀρμένιοι περὶ τὴν Καισάρειαν. Ἄλλως τε ἢ ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς κόμης Ἀγίων Ἀναργύρων καταγωγή του, τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς του, Χρηστος, καὶ τὸ τῆς συγγενοῦς του Ἐλισάβετ, καὶ τὸ ὅτι ἦτο υἱὸς εὐπόρου προκρίτου, ἴσως καὶ ἱερέως (ἴδε πρόσθεν σελ. 451), ἀρκοῦν ὅπως πείσουν ὅτι ὁ Σινάν ἦτο Ἑλλήν.

κ') Καὶ καταλήγομεν οὕτως εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Σινάν ἐλτέγετο Ἰωσήφ Χρηστοῦ Δοανίδης, ἐξ Ἀγίων Ἀναργύρων τῆς Καισάρειας.

ἐξακριβώσωμεν τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς τοῦ Σινάν. Ἐκ τῶν ἀνὰ τὰ ἀρχεῖα τῶν ἱεροδικειῶν Καισαρείας, Ἀγκύρας, Σεβαστείας καὶ Κων/πόλεως γενομένων ἐρευνῶν οὐδὲν σχετικὸν ἔγγραφο προέκυψε διαφωτίζον τὸ σημεῖον τοῦτο.

9 *Δεβσιρμέ* (ἐκ τοῦ ρήματος *δεβσιρμέκ*=συλλέγειν) ἐλέγοντο οἱ χριστιανόπαιδες, οἵτινες διὰ τοῦ παιδομαζώματος συνελέγοντο ἐκ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῶν ἄλλων περιοχῶν τῆς Τουρκίας πρὸς κατάρταξιν εἰς τὰ γενιτσαρικά σώματα. Μέχρι τῶν χρόνων Σελίμ τοῦ Α' τὸ παιδομάζωμα ἐγένετο μόνον εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν, ἤρχισε δ' ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ διὰ τοὺς ἕξῃς λόγους. Ὅτε ὁ σουλτάνος οὗτος διετέλει ἔπαρχος-ὑποδιοικητὴς τῆς διοικήσεως Τραπεζοῦντος, οἱ αὐτόθι κάτοικοι ἦσαν αὐτῷ πάντοτε πιστοὶ καὶ πρόθυμοι ἐκτελεσταὶ τῶν διαταγῶν καὶ ἐπιθυμιῶν αὐτοῦ. Καὶ μετὰ τὴν ἀναγόρευσιν αὐτοῦ ὡς σουλτάνου τῇ 25ῃ Ἀπριλίου 1512, προθύμως ἐδέχθησαν τὴν πρότασιν ὅπως κατατάσσονται καὶ οὗτοι εἰς τὰ γενιτσαρικά τάγματα ὡς «δεβσιρμέδες». Ὅτε ὅμως κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ἰσαυρῶν ὁ Σελίμ διεπίστωσεν ὅτι οὗτοι παρεκκλίνον τὸν στρατὸν εἰς στάσεις καὶ ταραχάς, διέταξε τὴν ὁμαδικὴν αὐτῶν σφαγὴν. Ἀπεφασίσθη δὲ τότε ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ θεσμοῦ τούτου καὶ εἰς τὴν νομαρχίαν τοῦ Καραμάν κα), οὕτως ὥστε ἐν τῷ στρατεύματι νὰ εὐρίσκωνται ποικίλα στοιχεῖα μὴ δυνάμενα νὰ συμφωνήσωσιν εἰς κοινὰς ταραχάς. Ἐκτοτε χρονολογεῖται τὸ παιδομάζωμα τῆς Ἀνατολῆς. Τὴν ἰδίαν ταύτην πληροφορίαν, ὀλίγον παραλλάσσουσαν, ἀπαντῶμεν καὶ εἰς τὸ ΟΙΤ. «Ὅτε ὁ σουλτάνος Σελίμ Α' ἐπρόκειτο νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ πατρὸς του, τοῦ σουλτάνου Βαγεζήτ Β', συνέλεξε χριστιανόπαιδας τῆς Τραπεζοῦντος. Ὡσαύτως, κατὰ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, ἐφηρμόσθη ὁ θεσμὸς οὗτος καὶ εἰς τὴν νομαρχίαν τοῦ Καραμάν, καὶ οὕτω προέκυψαν οἱ «δεβσιρμέδες» ἐκ τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς».

Παρὰ τὰς πληροφορίας ὅμως ταύτας, ὅτι δηλ. ὁ θεσμὸς τοῦ παιδομαζώματος τῆς Ἀνατολῆς ἤρχισεν ἐπὶ Σελίμ Α', ἀπὸ ἐγγραφῶς μητροῦ χρονολογουμένου 65—70 ἔτη πρὸ τοῦ ΤΒ, καὶ 85—90 ἔτη πρὸ τοῦ ΕΝΙ, προκύπτει ὅτι καὶ προγενεστέρως ἢ Ἑλληνικὴ καὶ Χριστιανικὴ Ἀνατολὴ ἔδιδε τὰ τέκνα αὐτῆς εἰς τὰ γενιτσαρικά τάγματα. Ἐν ταῖς ἀναγραφαῖς ταύταις ἀναφέρεται ὅτι ὁ «Χαδζῆ Ἡβραῖμ, προερχόμενος ἐκ τοῦ παιδομαζώματος τῆς Ἀνατολῆς, ἐγένετο ἐπὶ σουλτάνου Βαγεζήτ «μπο-

κα') Ἡ ἐν Λυκαονίᾳ Ἰσαυρικὴ κωμόπολις Καραμάν, λεγομένη καὶ τουρκιστὶ ἐπίσημος διὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ αὐτῆς ὀνόματος Λάρανθα, τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπαρχίας Ἰονίου καὶ Τυάων. Ἐπίσκοποι Λαράνδων παρήσαν εἰς τὰς Οἰκουμενικάς συνόδους, ὁ Παῦλος εἰς τὴν Α' ἐν Νικαίᾳ, ὁ Ἀσχόλιος καὶ ἄλλοι εἰς ἄλλας.

στανδζής και ἀρχιθυρωρός». — «Ὁ Ἡλίας Μιχαλίτς, ἐκ τοῦ παιδομαζώματος τῆς Ἀνατολῆς, ἐπὶ σουλτάνου Βαγεζήτ, ὑπηρέτησεν . . . ». — «Ὁ Ὅρνος Ἐκερτίρ, προσληφθεὶς ὡς «δεβσιρμέ» ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν, ἐπὶ σουλτάνου Βαγεζήτ . . . ». Αἱ ἐγγραφαὶ αὗται ἐκ μισθολογίου γενιτσάρων τοῦ 942 Ἐγ., ἀποδεικνύουσι σαφῶς ὅτι καὶ ἐπὶ Μωάμεθ τοῦ Πορθητοῦ συνελέγοντο χριστιανόπαιδες ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν καὶ ὅτι ἡ ἐκδοχὴ καθ' ἣν ὁ θεσμὸς οὗτος ἐφηρμόσθη ἐν Ἀνατολῇ ἐπὶ Σελίμ Α' εἶναι ἀβάσιμος καὶ στερεῖται ἱστορικῆς ἀληθείας.

10 Ἐκ τῶν διαφόρων γνωστῶν πηγῶν προκύπτει ὅτι καὶ ὁ Σινὰν ὑπῆρξε χριστιανόπαις συλλεχθεὶς, καὶ ὡς τοιοῦτος μετεφέρθη εἰς Κ/Πολιν ὅπου καὶ ἤρχισε τὴν σταδιοδρομίαν αὐτοῦ ὡς «ἀδζεμι-ὄγλάν» (=δόκιμος), ἀνελθὼν μέχρι τοῦ ἀξιώματος τοῦ μείμάρ-μπασῆ. Ἐκ τῶν αὐτῶν πηγῶν μανθάνομεν καὶ ὅτι ὁ Σινὰν ἐξώμοσεν ἐπὶ Σελίμ Α'. Ἐξ ἄλλου ὁ Ἄ. Ρεφίκ, ἐν τῷ ἔργῳ του «Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργον τοῦ Μείμάρ-Σινὰν», ἀναφέρει τὸ ἔτος 1512 μ. Χ. ὡς ἔτος κατατάξεως αὐτοῦ. Ἡ χρονολογία αὕτη ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ ἔτος 918 Ἐγ., ὅπερ σημειοῖ καὶ ἡ ἀ' ἐκδοσις τοῦ ΤΒ, ἐνθα φέρεται «ἐν ἔτει 918 Ἐγ., ἔχων ἤδη συμπληρώσει τὸ 23ον ἔτος τῆς ἡλικίας του, ἐφαρμοσθέντος τὸ πρῶτον εἰς τὴν ὑποδιοίκησιν τῆς Καισαρείας τοῦ θεσμοῦ τοῦ παιδομαζώματος ἐπὶ σουλτάνου Σελίμ Α', μετεφέρθη εἰς τὴν Κ/Πολιν».

Τὴν ἐκδοχὴν ταύτην, ἣν ἀσπάζεται καὶ ὁ Ἄ. Ρεφίκ, ἐκτὸς τοῦ ἀμφιβόλου ἀραβικοῦ ἔργου ΚΜ, οὐδὲν ἄλλο ἔργον ἢ ἔγγραφον φαίνεται ὑποστηρίζον ἢ ἐπικυροῦν.

Ὁ Σελίμ Α' ἀνηγορεύθη σουλτάνος τῇ 8 Σεφὲρ 918 Ἐγ.=25 Ἀπριλίου 1512. Ὁ συγγραφεὺς λοιπὸν τῆς μελέτης, βασιζόμενος εἰς τὴν φράσιν ὅτι ὁ Σινὰν ἦτο χριστιανόπαις συλλεγείς ἐπὶ Σελίμ, καὶ λαμβάνων ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ θεσμὸς τοῦ παιδομαζώματος εἰς τὴν Καισαρείαν τότε ἐφηρμόσθη, συμπεραίνει ὅτι ἡ διαταγὴ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ θεσμοῦ τούτου καὶ ἐν Ἀνατολῇ ἐδόθη τῷ 918 Ἐγ. καὶ ἐφηρμόσθη ἀμέσως. Πάντες δ' οἱ περὶ Σινὰν γράψαντες ἀσπάζονται τὴν ἀνεξακρίβωτον ταύτην ἐκδοχὴν.

Κατὰ τὸν αὐτὸν Ἄ. Ρεφίκ, ὁ Σινὰν «ἐμαζεύθη» ὑπὸ τῶν γαιγιᾶμπασήδων» (ἀρχηγῶν πεζικουῦ). Οὐδὲν στοιχεῖον κατέχομεν ἐπικυροῦν τὴν εἶδησιν ταύτην. Ἐκ δὲ τοῦ ΕΝΓ μανθάνομεν ὅτι ἡ ἐκτέλεσις τῆς συλλογῆς τῶν χριστιανοπαίδων ὑπὸ τῶν ἀξιωματούχων τοῦ γενιτσαρικοῦ τάγματος ἤρχισεν ἐφαρμοζομένη μόνον κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Σελίμ Α'. Προγενεστέρως, ἀγνοοῦμεν ὑπὸ τίνων συνελέγοντο οἱ χριστιανόπαιδες, καθόσον ἀπὸ διάφορα ἔργα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μανθάνομεν ὅτι τὴν ἀποστολὴν ταύτην ἐξετέλουν ἄλλοτε μὲν οἱ «ἰμάμιδες» ἐκάστης συνοικίας,

ἄλλοτε δέ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, οἱ διοικηταὶ ἐκάστης διοικήσεως. Καὶ οὕτω πρέπει νὰ πιστεύωμεν ὅτι ἐγένετο καὶ διὰ τὸν Σινάν.

11 Τὰ διάφορα περὶ Σινάν συγγράμματα, καὶ δὴ τὰ ΤΒ, ΤΕ καὶ ΤΜ, πληροφοροῦσιν ὅτι ὁ Σινάν εἰσῆχθη τὸ πρῶτον εἰς τὴν ἐσωτερικὴν αὐτοκρατορικὴν σχολὴν «ἐντεροῦν» τῶν ἀνακτόρων τοῦ Τὸπ-Καποῦ (παρὰ τὸ Χρυσοῦν Κέρας) καὶ αὐτόθι ἐξετέλεσε τὴν περιόδον τῆς μαθητείας του. Τοῦναντίον τὸ ΤΒ λέγει ὅτι κατ' ἀρχὰς προσελήφθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν σημαίνοντων προσωπικοτήτων καὶ βαθμούχων τοῦ «ὀδζακίου». Τὰ δὲ ΤΜ καὶ ΡΜ ἀναφέρουν ὅτι ἐξετέλεσε τὴν θητείαν του ὡς δόκιμος, ὑπηρετῶν διαφόρους προσωπικότητας, ἐκτελῶν ὑπηρεσίας τοῦ ὀδζακίου καὶ ζήσας ἐπὶ τι διάστημα μακρὰν τῆς πρωτεύουσῃς.

Ἐκ τοῦ ΕΝΓ γνωρίζομεν ὅτι οἱ συλλεγόμενοι χριστιανόπαιδες, ἅμα τῇ ἀφίξει των εἰς Κ/Πολιν, διενέμοντο εἰς διάφορα ὀδζάκια, εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ εἰς ἄλλα σημαίνοντα πρόσωπα, πρὸς ἐκμάθησιν τῆς Τουρκικῆς γλώσσης καὶ τῶν μωαμεθανικῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων. Ἀπὸ τὰς ἐρεῦνας μας εἰς διαφόρους πηγὰς, συνάγομεν ὅτι ὁ Σινάν εἰς οὐδενὸς Τούρκου ὑπηρεσίαν ἐδόθη, ἀλλ' ἐκρατήθη εἰς τὸ ὀδζάκιον. Πάντως, ἐὰν κατ' εὐθείαν προσελαμβάνετο εἰς τὰ ἀνάκτορα, δὲν θὰ παρήρχετο ὁ ἴδιος ἐν σιγῇ τοῦτο, ἀλλὰ θὰ τὸ ἀνέφερον εἰς τὸν βιογράφον του Σαῆ-Τσελεμπῆ. Ἐνῶ δὲ στεροῦμεθα στοιχείων ἐμφαινόντων εἰς ποῖον ὀδζάκιον ἐξετέλεσε τὴν μαθητικὴν του θητείαν ὁ Σινάν, ὁ συγγραφεὺς τοῦ προλόγου τῆς α' ἐκδόσεως τοῦ ΤΒ γράφει «Καὶ διὰ νὰ λάβῃ τὴν ἀρμόζουσαν εἰς γενίτσαρον μόρφωσιν, ἐνεκλείσθη εἰς τὸ ὀδζάκιον τοῦ Ἔτ-Μεϊδάν», καὶ πιστεύει ἀφελέστατα ὅτι διευκρινίζει ἐν σκοτεινὸν σημεῖον τῆς ζωῆς τοῦ Σινάν.

Καὶ ἐὰν ἔτι τὴν λέξιν Ἔτ-Μεϊδάν ἀναγνώσωμεν Ἄτ-Μεϊδάν, πάλιν ἢ πληροφορία αὕτη στερεῖται ἱστορικῆς ἀληθείας, διότι ἐπὶ Σελίμ εἰς τὸ Ἄτ-Μεϊδάν (ἦτοι τὸν Ἰππόδρομον τοῦ Βυζαντίου) δὲν ὑπῆρχεν ὀδζάκιον διὰ δοκίμους οὔτε καὶ γενίτσαρικὸν τοιοῦτο κβ'). Τὸ αὐτόθι ἀνάκτορον τοῦ Ἡβραῆμ πασσᾶ, ὅπερ κατὰ τὰς ὁμολογίας τῶν Σελανικί, Χάμμερ καὶ ΤΜ, ἐπεσκευάσθη ὑπὸ τοῦ Σινάν, τῷ 990 Ἔγ. κγ'), καθιερώθη

κβ') Βεβαίως εἰς τὸ Ἄτ-Μεϊδάν, ἦτοι τὸν ἰππόδρομον τοῦ Βυζαντίου, δὲν ὑπῆρχεν ὀδζάκιον γενίτσαρικόν. Ὑπῆρχεν ὁμοῦς, τὸ καὶ κεντρικὸν τοιοῦτο, εἰς τὸ Ἔτ-Μεϊδάν, ἦτοι τὸ κρεανομεῖον τῶν γενιτσαρῶν, πυρποληθέν, μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ γενιτσαρῶν, τῇ 27 Ἰουνίου 1825 ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Μαχμούτ. Ἐπὶ Βυζαντινῶν ὑποτίθεται ὅτι ἐκεῖ ἔξειτο τὸ Λεωμακέλλιον. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ συγχέηται τὸ Ἄτ-Μεϊδάν πρὸς τὸ Ἔτ-Μεϊδάν.

κγ') Φρεῆγκ(=Φράγκος) Ἡβραῆμ πασσᾶς, Ἕλληνας ἐκ Πάργας. Προσωπυμεῖτο Φράγκος, ὡς ὑπάρχας Βενετὸς ὑπῆρκος καὶ λαλῶν, σὺν ἄλλαις γλώσσαις, ἀπταίστως καὶ τὴν Ἰταλικὴν. Μετεχειρίσθη πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ ἀνακτόρου τούτου τῷ 1524,

ὡς ὀδζάκιον δοκίμων γενιτσάρων μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ ἰδιοκτιήτου του. Ἄλλως τε τὸ ἀνάκτορον τοῦτο ᾠκοδομήθη ἀφοῦ ἤδη ὁ Σινὰν εἶχεν ἐκτελέσει τὴν μαθητείαν του καὶ συμμετεῖχεν ὡς γενίτσαρος πλέον εἰς τὰς διαφόρους ἐκστρατείας. Ἐκτὸς τούτου, τὸ αὐτὸ ἀνάκτορον τοῦ Ἑτ-Μεϊδὰν προωρῖζετο διὰ τοὺς γενιτσαρούς, δηλ. διὰ τοὺς καταλλήλως ἐκπαιδευθέντας καὶ διελθόντας τὴν ὡς δοκίμων περίοδον τῆς μαθητείας των.

Ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν μνημονευθέντων συγγραμμάτων, τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οἱ δόκιμοι ἐξεπαιδεύοντο εἰς τὰ ὀδζάκια τοῦ Διρεκλέρ-ἀρασή (συνοικίας τοῦ Βυζαντίου) κδ'), τῶν Παλαιῶν Ἀνακτόρων (τοῦ Χρυσοῦ Κέρατος), τοῦ Γαλατᾶ Σεραῖου (ἐν Σταυροδρομίῳ Κ/πόλεως), τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ τῆς Καλλιπόλεως.

Λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ Σινὰν προήχθη εἰς γενίτσαρον βραδύτερον, ὀφείλομεν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι πρὸ τῆς ἐγγραφῆς του εἰς τὸ «οὐλουφὲ (λουφὲν=σιτηρέσιον) ἐξεπαιδεύθη πρῶτον εἰς τὸ ἐν Διρεκλέρ-ἀρασή ὀδζάκιον καὶ εἶτα εἰς τὴν σχολὴν «ἐντερούν». Ἐπειδὴ δὲ δὲν συναντῶμεν τὸ ὄνομά του εἰς τὰ μισθολόγια τῶν δοκίμων πρὸ τοῦ 930 Ἑγ. ὑποθέτομεν ὅτι ὁ Σινὰν ἀπεσπᾶσθη πρὸ τοῦ ἔτους τούτου καὶ ἤρχισε τὴν ἐκπαίδευσίν του ὡς τεχνίτης οἰκοδομῶν. Σημειωτέον ὅτι ὅλοι οἱ περὶ Σινὰν ἀσχοληθέντες ἀσπάζονται τὴν ἐκδοχὴν τοῦ ΤΒ.

Ὡς πρὸς τὴν διάρκειαν τῆς μαθητείας τοῦ Σινὰν τὸ ΤΕ καὶ τὸ ΤΒ πληροφοροῦν ὅτι ἐγένετο γενίτσαρος ἐπὶ σουλτάνου Σουλεϊμάν τοῦ Α'. Ἐπειδὴ δὲ ὑπῆρξαν «*τσιγκμάδες ἀτζεμι-ὀγλάν*» (τελειόφοιτοι δόκιμοι) συμπληρώσαντες τὴν θητείαν των καὶ κατὰ τὴν περίοδον τῆς «*μεσοβασιλείας*», δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ὁ Σινὰν προήχθη εἰς γενίτσαρον τῇ 17 Σεββάλ 926 Ἑγ.=22 Ὀκτωβρίου 1520 ἢ καὶ ὀλίγον μετὰ τὴν ἐνθρόνισιν τοῦ νέου σουλτάνου. Ὁ συγγραφεὺς ἐξ ἄλλου τοῦ προλόγου τῆς α' ἐκδόσεως τοῦ ΤΒ γράφων «ὁ μεῖμαρ Σινὰν, τὴν ἡμέραν τοῦ προβιβασμοῦ του ἀπὸ δοκίμου εἰς γενίτσαρον ἔλαβε μέρος ὡς ἀπλοῦς ὀπλίτης τοῦ πεζικοῦ εἰς τὴν κατὰ τῆς Περσίας ἐκστρατείαν καὶ μὴ ὑποπευόμενος τὴν δόξαν ἦν τὸ μέλλον ἐπεφύλαττεν αὐτῶ, ἐπιδιώκων ἴσως προαγωγὴν καὶ ἐξέλιξιν ἐν τῷ στρατιωτικῷ σταδίῳ, ἐπέδειξεν ἀνδρείαν καὶ πειθαρχίαν» ἀντιλέγει καὶ ἀντιφάσκει πρὸς τὰ ἴδια αὐτοῦ λεγόμενα.

Κατὰ τὴν ἐκδοχὴν ταύτην, καὶ τὴν ἄλλην ὅτι κατετάγη τῷ 918 Ἑγ., ὁ Σινὰν παρέμεινεν εἰς τὸ ὀδζάκιον τῶν δοκίμων 2 ἔτη, τὴν δὲ 22

ἐπιστατοῦντος τοῦ Σινὰν, ὅλα τὰ ἐναπολειπόμενα τέως μαρμάρια βάρθρα τοῦ Ἱπποδρόμου.

κδ') Διρεκλέρ-ἀρασή εἶναι ἡ ἄμφοδος ἀγιά τοῦ Βυζαντίου, ὅπου ἐπὶ Βυζαντινῶν ὑποτίθεται ὅτι ἦσαν αἱ Στοαὶ τοῦ Εὐβούλου.

Μουχαρέμ 920=17 Μαρτίου 1514 (Χάμιερ) προσεκολλήθη εἰς τὸ στρατεύμα τὸ ἀναχωρήσαν ἐξ Ἀδριανουπόλεως διὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Τσαλδηράν κε').

Ὁ Ἄ. Ρεφίκ, ἀναφέρων ὅτι ὁ Σινάν παρέμεινεν 7 ἔτη ὡς δόκιμος, προήχθη δ' εἰς γενίτσαρον ἐπὶ Σουλεϊμάν Α', καὶ ὑπολογίζων τὸ διάστημα τοῦτο, λαμβάνει ὡς χρονολογίαν τῆς διὰ τοῦ παιδομαζώματος κατατάξεως τοῦ Σινάν τὸ ἔτος 1512. Καὶ πάντες οἱ ἀσχοληθέντες μὲ τὸν Σινάν — πλὴν τοῦ Ρ. Μεριδζ — ἐπαναλαμβάνουσι τὴν λελανθασμένην ταύτην ἐκδοχὴν.

12 «Υψηρετήσας ὡς ὀπλίτης ἐπὶ τι χρονικὸν διάστημα παρὰ τῷ σουλτάνῳ εἰς τὰς ἐκστρατείας κατὰ τῶν Ἀράβων καὶ τῶν Περσῶν . . . ἐπέστρεψεν ἐκ νέου εἰς Κ/πολιν . . . » (TB).

Καίτοι ὁ Σαῆ Τσελεμπῆς ἐν τῷ ἀποσπάσματι τούτῳ λέγει ὅτι ὁ Σινάν συμμετέσχεν εἰς τὰς κατὰ τῆς Περσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου ἐκστρατείας, δὲν ἀποκλείεται νὰ ὑπέπεσεν εἰς ἀνακρίβειαν, ἀφοῦ ἄλλως τε καὶ τὸ ὅλον του ἔργον εἶναι πλήρες τοιούτων καὶ ἄλλων πληροφοριῶν στερουμένων ἱστορικῆς ἀληθείας.

Ἄνωτέρω εἶδομεν ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συμμετέσχεν ὁ Σινάν εἰς τὴν κατὰ τῆς Περσίας ἐκστρατείαν. Βεβαίως ὁ Σαῆ Τσελεμπῆς θὰ ἔδωκε πλείονα σημασίαν καὶ προσοχὴν εἰς τὸ λογοτεχνικὸν ὕφος παρὰ εἰς τὴν ἱστορικὴν καὶ χρονολογικὴν ἀλήθειαν. Ἄλλως τε εἰς τὸ «Ρισαλέι-βεζαῆφ-χαράν», εἶδος πρωτοκόλλου, ἀναγινώσκομεν: «Ὅτε ὁ σουλτάνος ἀναχωρεῖ δι' ἐκστρατείαν, συνοδεύουσιν αὐτὸν αἱ ὑψηροῦσαι ἐν τῇ πρωτευούσῃ ὀμάδες. Εἶναι δ' αὐταὶ α') τὸ προσωπικὸν τῶν αὐτοκρατορικῶν σταύλων. β') τὸ τῶν ἀνακτόρων καὶ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης. γ') τὸ τῶν μαγειρείων καὶ ὁ ἀρχιμάγειρος. δ') τὸ ἰδιαιτέρον προσωπικὸν τοῦ ἀνακτοῦ καὶ τὰ βοηθητικὰ τάγματα, καὶ ε') οἱ σωματοφύλακες, οἱ κλητῆρες τῆς αὐλῆς, ὁ θησαυροφύλαξ, οἱ σύμβουλοι κλπ. κστ'». Ὁ Σινάν λοιπὸν ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ὡς ἀκόλουθος τοῦ σουλτάνου ἐκ τῆς τετάρτης ὀμάδος.

κε') Τσαλδηράν εἶναι ἡ πρὸ τῶν τειχῶν τῆς ἐν Περσίᾳ Ταυρίδος πεδιάς, ὅπου τῷ 1514 συνήφθη ἡ μεταξὺ τῶν ὑπὸ τὸν σουλτάνον Σελίμ Α' ὀθωμανῶν καὶ τῶν ὑπὸ τὸν Σάχην Ἰσμαῖλ Περσῶν μάχη. Καὶ αὐτοὶ οὗτοι οἱ ὀθωμανοὶ ἱστοριογράφοι μέφονται τοῦ Σελίμ διὰ τὰς εἰς βάρους Περσῶν τε καὶ ἰδικῶν του, καὶ γυναικῶν ἐπίσης, διαπραχθείσας τότε σκληρότητας, ἀπανθρωπίας, παραβάσεις νόμων καὶ παρασπονδίας (Χάμιερ Γ' σελ. 178).

κατ') Ποῖοι συνώδευον τὸν σουλτάνον κατὰ τὰς ἐκστρατείας, ἀναγράφουσι λεπτομερῶς ὁ τε Ὑψηλάντης («Τὰ μετὰ τὴν Ἄλωσιν» σελ. 717—776), Σκαρλάτος ὁ Βυζάντιος («Κωνσταντινούπολις» Γ', 284—286), ὁ Β ο η. J u c h e r e a u d e S t. D e n i s (Histoire de l'Empire Ottoman I, σελ. 543 κ. ἐφ.).

13 Ἔφιππον γενιτσαρικὸν σῶμα, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς γιαγιᾶ = πεζούς. (Ἄτ = ἴππος· ἀτλή = ἔφιππος).

14 Τάγμα γενιτσαρικὸν ἐκ τῶν ἱκανωτάτων γενιτσάρων. Ὡς γνωστὸν ὁ Ὅρχάν ἴδρυσε πρῶτος πεζικὸν στρατὸν καὶ δὴ μόνιμον κληθέντα «γιαγιᾶ» ἢ «πιαδὲ» = πεζὸν (Χάμμερ Α 106) κζ'). Ἐξ ἄλλου ὅμως ὁ Ὅρχάν, ὅστις ἐπολέμησε πρὸς τὸν Ἀνδρόνικον ἐν Μάλτεπε (κατὰ Χάμμερ Πελεκάνω) τῷ 1330 κη'), εἶχεν ἐν τῷ στρατῷ του καὶ «γιαγιᾶ-μπαση».

Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀσηκ-πασσᾶ-ζαδέ, τὸ τάγμα τῶν «γιαγιᾶ» (= πεζικοῦ) ἰδρῦθη τῇ συστάσει τοῦ Καδῆ τοῦ Βηλεδζικ κθ'), Τσενδερελή Καρᾶ-Χαλίλ. Οὗτοι οἱ γιαγιᾶ, κατὰ τὸν νόμον, εἶχον εἰς τὴν δικαιοδοσίαν των ὀλόκληρον τσιφτλίκι καὶ ἦσαν ἰδιοκτῆται ὄλων τῶν ἐν αὐτῷ ὑπαρχόντων. Ἐξηροῦντο τοῦ κεφαλικοῦ φόρου, τοῦ κτηματικοῦ καὶ τοῦ τῶν κτηνῶν. Ἀντιθέτως δὲν ἐδικαιοῦντο νὰ πωλῶσι καὶ νὰ μεταβιβάζωσι τὰ κτήματά των εἰς τρίτους.

15 Τὸ αὐτὸ μὲ τὸ ἀνωτέρω ἀξίωμα. Οἱ φέροντες αὐτὸ παρεμένον περισσότερο εἰς τὰ ἀνάκτορα (ἐξ οὗ καὶ ὁ τίτλος «καποῦ») καὶ τὰ ὀδζάκια καὶ ἀπηλλάττοντο τῶν ἐκστρατειῶν.

16 «Ζεμπερεκτσῆ-μπαση» ἦτο πρῶτον ὀφρῖκιον πολεμικόν, τῶν ἐπιστατούντων εἰς τὰς μηχανάς, δι' ὧν ἐρρίπτοντο οἱ λίθοι κατὰ τῶν ἐχ-

κζ') Ἀμέσως μετὰ τὴν σύστασιν τοῦ μονίμου πεζικοῦ στρατοῦ (τῶν γιαγιᾶ), ὁ Ὅρχάν ἐφήρμοσε τὴν «καταχθόνιον ἐφεύρεσιν τοῦ καταχθονίου Τσενδερελή, ἦτοι τοῦ παιδομαζώματος καὶ τῆς συστάσεως τοῦ σώματος τῶν γενιτσάρων, δι' ἧς τοῦλάχιστον 500.000 ἑλληνοπαίδων ἀφηρεθῆσαν ἀπὸ τὸν Ἑλληνισμόν, ἀπὸ πατρίδα, γονεῖς, θρησκείαν» (Χάμμερ Α 108—110).

κη') Τὸ Μάλτεπε (ἢ ὁ Μάλτεπες), καὶ ὁ παρ' αὐτὸ γνωστὸς παράλιος καὶ κατάφυτος λόφος Δράκος (παρ' ἀρχαίους «Υρίς», δὲν εἶναι τὸ Πελεκάνον, ἀλλ' ὁ Βρύας τῶν Βυζαντινῶν (ἴδε Μηλιόπουλου μελέτην «περὶ Βρύαντος», ἀνακοινωθείσαν ἐν τῷ Ἑλλην. Φιλολογ. Συλλόγῳ Κ/Πόλεως καὶ δημοσιευθεῖσαν ἐν Byzantinische Zeitschrift τόμ. 27 σ. 325 κέξ. Τὸ δὲ Πελεκάνον ἔκειτο ἐπίσης ἐν τῇ Βιθυνικῇ παραλίᾳ, ἀλλὰ πολὺ νοτιώτερον, μετὰ Ρυσίου καὶ Παλαιοκάστρου, ἐν θέσει «Καστρομένη» (ἴδε Μηλιόπουλον ἐν «Byzantinische Zeitschrift» 24. 8. 1898, σ. 471—476 καὶ ἐν «Νέω Ποιμένι» 1923, σ. 15—17, καὶ τοῦ αὐτοῦ «Ἀρχαιολογικαὶ Ζητήσεις» 1921, σελ. 32). Περὶ τῆς παρὰ τὸ Πελεκάνον μετὰ Ἀνδρόνικου καὶ Ὅρχάν μάχης, ἴδε Καντακουζηνὸν 1. 342. 25. Χάμμερ Α σ. 114—119, καὶ Σιδερίδην (Ἑλλην. Φιλολογ. Συλλογὸν Κ/Πόλεως ΚΖ, σ. 270—271).

κθ') Βηλεδζικ εἶναι τὰ Βυζαντινὰ Βηλόζωμα ἢ Βηλοζώμη τῆς Ἐπικτήτου Φρυγίας, ἄλωθέντα ὑπὸ τοῦ Ὄσμαν δολίως, (ἴδε Παχυμέρη 2. 414. 20) καθ' ὀδηγίαν τοῦ εἰτα ἐξομώσαντος Μιχαὴλ τοῦ Κοσσύφου (Σπανοῦ ἢ Ὄξυγενείου, τουρκιστὶ Κιοσέ, οὐχὶ δὲ Κετζέ, (ὅπως παραναγινώσκει ὁ Παπαρηγόπουλος), οὐτινος οἱ ἀπόγονοι καλοῦνται εἰσέτι Μιχάλογλου.

θρῶν, δηλ. εἰς τὰς μηχανὰς τοῦ κριοῦ καὶ ἄλλων. (Ἵψηλάντου, Τὰ μετὰ τὴν Ἄλωσιν, σελ. 766).

17 «Καὶ εὐρισκόμην μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν τῶν ἀναχωρησάντων διὰ Βαγδάτην». (ΓΜ—ΡΜ).

18 Χασεκῆς ἐλέγετο ὁ λοχαγὸς τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς. «Ἐπιστρέψας ἐκ τῆς ἐκστρατείας, προήχθη εἰς χασεκῆν . . . » (ΡΜ).

19 Ὅπως προανέφερον, «μεϊμάρ-μπασιῆς» ὠνομάζετο ὁ ἀρχιτέκτων τῆς αὐτῆς. Εἰς τοῦτον ἀνετίθετο πάντοτε ἡ ἀνέγερσις καὶ οἰκοδομὴ τεμενῶν, μινσωλείων, μονῶν, ἀνακτόρων κλπ. Ἐφρόντιζεν ἐπίσης διὰ τὰς ἐν γένει οἰκοδομικὰς ἐργασίας τοῦ κράτους, τὴν ρυμοτομίαν τῶν πόλεων καὶ τὴν συντήρησιν γενικῶς σουλτανικῶν κτημάτων. Ἴσως δὲν θὰ ἦτο τολμηρὸν νὰ παραλληλισθῆ πρὸς Ἵππουρον συγκοινωνίας.

20 Οὗτος ἦτο προκατόχος τοῦ Σινάν. Ἀπαντᾶται καὶ ὡς Ἀδζέμ-Ἀλῆ καὶ ὡς Ἀδζέμ-Ἰησᾶ (=Πέροσης Ἰησοῦς). Κατὰ τὸν Ἀ. Ρεφίκ ἀπέθανε τῷ 1535, κατ' ἄλλους δὲ τῷ 1529 ἢ τῷ 1528.

21 «*M. Meriç*, Ὁ βίος τοῦ Ἀρχιτέκτονος Σινάν», σ. 12. «*A. Refik*, Ἀρχιτέκτων Σινάν», σ. 8. «*A. Gabri l*, Architecte Sinan», σελ. 7.

22 Πρόκειται περὶ ἐγγράφου, δι' οὗ καθορίζονται τὰ ἡμερομίσθια τῶν ἐργατῶν οἰκοδομῶν.

23 Ὁ γλύπτης ὁ χαράζας εἰς τὴν ἐπιτύμβιον ἐπιγραφὴν τοῦ τάφου, τοῦ Σινάν, παρὰ τὸ τέμενος Σουλεϊμανιὲ τῆς Κ/Πόλεως, τὴν λέξιν «γκιτοδι» ὡς «γκετοδι» (=διήλθεν), ὑπέπεσεν εἰς σφάλμα μὴ φανταζόμενος ὅτι τοσαύτην ἀναστάτωσιν θὰ ἐπέφερον οὕτως εἰς τὰ κατὰ τὸν Σινάν.

24 Τοῦτο εἶναι βιογραφία τοῦ Σινάν ἕμμετρος γραφεῖσα ὑπὸ τοῦ φίλου του Σαῆ Ἰσελεμπῆ, καθ' ὑπαγόρευσιν τοῦ ἰδίου. Τὸ δὲ ΤΕ εἶναι ὁ κατάλογος τῶν ἔργων, ἅτινα ἐδημιούργησε, συνταχθεὶς ὑπὸ τοῦ ἰδίου. Τὸ ὅλον ἔργον διαιρεῖται εἰς 12 κεφάλαια. Τὸ α' περιέχει τὰ τεμένη ἅτινα ἀνήγειρεν, 81 τὸν ἀριθμὸν, τὸ β' τὰ εὐκτήρια (μεσοδζιτ=μασιγίδια), ἀνερχόμενα εἰς 50, τὸ γ' τὰ ἱεροδιδασκαλεῖα, 55 τὸν ἀριθμὸν, τὸ δ' τὰ μινσωλεῖα, 26 τὸν ἀριθμὸν, τὸ ε' τὰ συσσίτια, ἐν ὧν 14, τὸ στ' τὰ νοσοκομεῖα, 3 τὸν ἀριθμὸν, τὸ ζ' τὰ ὑδραγωγεῖα, εἰς 5 ἀνερχόμενα, τὸ η' τὰς μεγάλας γεφύρας ἐν ὧν 8, τὸ θ' τοὺς ξενῶνας, 16. τὸ ι' τὰ ἀνάκτορα, 33, τὸ ια' τὰ θησαυροφυλάκια, 7 τὸν ἀριθμὸν, καὶ τέλος τὸ ιβ' τοὺς λουτρῶνας, 32 ἐν ὧν λ').

λ') Περὶ τῶν κτισμάτων τοῦ Σινάν ἴδε Μ υ σ τ α κ ἰ δ ο υ, «Ἐπὶ τῇ Ἄλωσει», σ. 92. Ὁ δὲ Σ κ α ρ λ ᾶ τ ο ς Β υ ζ ᾶ ν τ ι ο ς (Κωνσταντινούπολις Β 11) ἀπορεῖ παρατηρῶν ὅτι «εἰς τὸν Σινάν ἀποδίδεται ἡ κτίσις τῶσων πολλῶν δζαμίων, ὥστε ἀμφιβάλλει ἐὰν ὀλόκληρος αὐτοῦ ὁ βίος ἐπῆρκει πρὸς μόνην αὐτῶν τὴν σχεδιογράφειαν».

Οὕτως ὁ Σινάν κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐπὶ ἕνα αἰῶνα διαρκεσάσης ζωῆς του ἀνήγειρον, ἐκτὸς τῶν μικροτέρων, ἅτινα δὲν περιέχονται ἐν τῷ καταλόγῳ, 329 κτήρια, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπάρχουν ἀρκετὰ ἀρχιτεκτονικὰ ἀριστουργήματα λα').

ΑΒΡ. Ν. ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥΣ

λα') Εἶναι περίεργον ὅτι εἰς τὴν τουρκικὴν γλῶσσαν τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχιτέκτονος Σινάν (μεῖμάρ Σινάν) περιεφρονεῖτο, καταντήσαν νὰ σημαίνῃ σκωπτικῶς τὸν ἀξιούντα εἰδέναι, ἀλλὰ μὴ εἰδότα τὰ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ἰδίᾳ δὲ ἄσωτον πτωχεύσαντα. Σημειούσθω δ' ὅτι μία τῶν ἔνδοθεν τῆς Νέας Πύλης τοῦ Βυζαντίου, μεταξὺ Ἀγίας Θεοδοσίας καὶ Φαναρίου, τριῶν συνοικιῶν, φέρει τὸ ὄνομα Μεῖμάρ Σινάν.